

Маргарита Симеонова (София)

ЛИЧНОТО ИМЕ МАРТИН

Личното име *Мартин*, с гръцко съответствие *Martinos* (*Μαρφτινος*), < от латински *Martinus*: по *Mars*, – *Martis*, бог Марс, се включва в българската антропонимична система на българите, след като те приемат християнството за официална държавна религия през 864 г. при управлението на княз Борис I.

Името на календарния светия Св. Мартин се празнува на 14 април.

Личното име *Мартин* е регистрирано в старобългарските паметници. Въз основа на семантичния текстов анализ на старобългарския лексикален материал са определени две значения в речниковата статия на името *Мартин* (Старобългарски речник. Т. I, С., 1999). От дефинирането на първото значение научаваме, че личното име *Мартин*, стб. **Мартинъ**, с вариант **Марътинъ**, новб. *Мартин*, принадлежи на християнин, умрял мъченически с Приск и Николай (Пресиянов надпис от IX в., епиграфски извор, намерен в Словакия, Енински апостол от XI в., принадлежащ към Кирилските книжовни паметници).

Второто речниково значение допълва знанието за *Мартин*, като име, познато от старобългарски епиграфски извор (паметник), *Мартинов* графит, надпис от X в., открит върху блок от Двореца в стария Преслав. Следователно мъжкото лично име *Мартин* е засвидетелствано значително по-рано през вековната ни история, а не през XIV в, както отбелязват някои автори (Заимов 1994).

В академичната енциклопедия откриваме сведения за *Мартин*, български болярин по времето на княз Борис I през IX в. Участник в българската мисия до Рим през 866 г., с цел приобщаването на България към лоното на Римската църква.

Научаваме също така и за *Мартин*, български военачалник, приближен на българския цар Тодор Светослав. През 1321 г. изпратен в Източна Тракия във връзка с междуособната война между визан-

тийските императори Андроник II и Андроник III. (Българска енциклопедия: 2003).

В „Честотно-етимологичен речник на личните имена в съвременната българска антропонимия” (В. Търново, 1995), резултат от многогодишна събирателска и изследователска дейност на личните имена в страната ни за периода 1901 – 1980 г., Н. Ковачев представя личното име *Мартин* като име на християнски светец и посочва като известен у нас Поп *Мартин*, водач на хайдутите. Речникът показва как с всяко десетилетие на XX в. нараства употребата на личното име *Мартин*. Тези данни дават възможност на читателя да се ориентира в състоянието на съвременната личноименна система. За съжаление най-ранната година за появата на личното име *Мартин* по данните на служба ЕСГРАОН в страната е 1889 г. До 1900 г. Н. Ковачев отбелязва 12 употреби, а за следващите десетилетия посочва следните данни: 103 (1901 – 1910), 306 (1911 – 1920), 686 (1921 – 1930), 1013 (1931 – 1940), 1461 (1941 – 1950), 2226 (1951 – 1960), 3038 (1961 – 1970), 5157 (1971 – 1980).

Очевидно е, че личното име *Мартин* прави впечатление с началната си ниска честота на употреба през разглеждания период. По всяка вероятност причината е следната. Не е било обичайно монашески имена да се дават на светски лица (миряни), както отбелязва Н. Ковачев в книгата си „Българска ономастика” (С., 1987, с. 176). Този факт обяснява и липсата на мъжкото лично име *Мартин* в българската народна антропонимия (не го намираме в „Речник на българския език” от Н. Геров). В Допълнението към Речника, обаче, Т. Панчев специално отбелязва празника *мартиния*, който е на 14 април и е посветен на Св. Мартин.

Интересни са и честотните характеристики на териториалната разпределеност (дистрибуцията) на личното име *Мартин*. От тези данни е видно, че името е разпространено навсякъде в страната, като най-висока е честотата му в Югоизточна България (41, 77 %), на чиято територия е открит и Мартиновия графит (X в.), Североизточна България – 34, 17 %, Югозападна България – 17, 73 %, Северозападна България – 6, 17 %.

В „Словарь имён” с автори Е. Грушко и Ю. Медведев (Н. Новгород, 1997) се посочва, че значението и произхода на личното име *Мартин* (и всичките имена от този списък) са посветени на древноримския бог Марс, но именния ден се празнува в деня на светия покровител Св.

Мартин на 14 април (27 апр. по ст. стил). От този речник научаваме, че Св. Мартин е изповедник, римски папа, защитавал православната вяра от еретиците, за което понесъл много страдания от тях, умрял в Крим през VII в. По всяка вероятност, опирайки се на житието на Св. Мартин, авторите отбелязват, че той отначало е бил воин, след това приел монашество и бил епископ във Франция. Особено угодил на Бог с милосърдието си към бедните, предсказвал бъдещето и с молитви извършвал чудеса (IV в.). На Св. Мартин вярващите се молят за съхраняването на почитеността, чистотата и скромността. Според поверието Св. Мартин се считал за покровител и на дивата природа. В руските поверия 14 април е ден на Мартин – лисогона. В този ден лисицата сменя старото леговище с ново. Лисиците заболяват от кокоша слепота в Мартиновия ден и могат да се хващат с голи ръце.

В този речник се посочват и други данни, които авторите твърдят, че имат отношение към името *Мартин*, макар и без коментар, ще ги предадем накратко, тъй като са във връзка с темата: зодик на името – Везни; планета – Марс; цвят – кафяв; благоприятно дърво – мирта; покровител на името – антилопа; камък – авантюрин. Име и характер. Мартин е склонен да се затваря в себе си, защото не му достига увереност. Той е много емоционален, стреми се към успеха. Притежава жива интуиция, като у всеки интровертен, която му помага да избягва големите грешки в живота. Мартин е педант и аналитик, много независим, не търпи нравоучения.

От изнесеното дотук е видно, че във всички речници и справочници е указано, че мъжкото лично име *Мартин* произхожда от името на Марс, бог на войната.

Сведения за бог Марс откриваме в „Латинско-български речник“ (С., 1937) на М. Войнов и Ал. Милев. Тук е отбелязано, че *Mārs, Mārtis* означава името Марс, син на Юпитер и Юнона, баща на Ромул, първоначално бог на пролетта и лятото, а после бог на войната.

Известно е, че Марс е древноиталийски бог на войната, отъждествен с древногръцкия бог Арес, и, че след Юпитер е най-важният бог в древноримския пантеон.

В Речника са регистрирани и преносните значения на тази дума: 1. Война, битка, бой; 2. Военно щастие, изход от сражение, успех; 3. Смелост, храброст.

Като *stella Martis* е посочена планетата Марс, т. е., четвъртата по

отделеченост от Слънцето планета от Слънчевата система.

Като прилагателно, образувано от това лично име, е отбелязано латинското *Mārtius* със следните две значения: 1. Марсов, посветен на Марс; на месец март; и 2. Боен, военен.

Отбелязано е и името на третия календарен месец март, т. е., от лат. *Mārtius* ‘посветен на римския бог Марс’.

В „Кирило-методиевска енциклопедия” (Т. 2, С., 1995, с. 535) се съдържат сведения за така наречената *мартенска година*. Както е известно, летоброенето е система на броене на годините с начало някое важно събитие. През различните епохи и у различните народи изходните точки за определяне на реда на събитията са различни. Разнообразие има и по въпроса за началото на календарната година. Началото на годината според папския индикт започва от *мартенската година*. До 1753 г. в Англия новата година започва на 25 март. Януарската година си пробива път на Запад, но твърде бавно. В Германия и Франция тя се приема едва към XV–XVI в.

Известно е, че пролетните празници отразяват по-непосредствено предусещането на събуждането на природата, на надеждите у хората за здраве, плодородие, благоденствие. С началото на пролетта е свързан и българският обичай *мартеница*, диал. ‘*мартинка*’. На 1 март, който се приема от народа за начален ден на пролетта, се подаряват за здраве усукани бели и червени конци, които според народната традиция, се връзват за здраве и предпазване от болести и злини.

В „Български етимологичен речник” (Т. III. С., 1986) се среща думата *мартинци*, т. е. дните, наречени на личното име *Мартин*, поради суеверни представи, свързани с празника на Св. Мартин.

В българските диалекти е жива формата на прилагателното *мартин* ‘мартенски’ (*мартино* време, *мартино* слънце). В „Речник на българския език” (Т. 3., С., 1998) от Н. Геров се среща съчетанието *мартина събота*, което се отнася до една от четирите съботи през месец март, през които се празнува и не се работи, за да не вали град.

Прави впечатление, че в проучената литература различните етимологии, обясняващи произхода на личното име *Мартин*, както и на календарния месец март, ни отвеждат до името Марс, като бог на войната.

В построената тук хипотеза се приема, че в българската именна система личното име *Мартин* наследява вътрешния смисъл от Марс,

като бог на пролетта и лятото, какъвто е бил преди да стане бог на войната Марс. Не липсват доказателства за подобна теза. Не е случаен фактът, който доказва липсата на мъжкото лично име *Мартин* в българската народна антропонимия, както и другият факт, посочен по-горе, че, макар и документирано през IX – X в., първоначално остава след редките лични имена, а по-късно бележи нарастваща употреба през всяко десетилетие на XX в. Това е така, защото българската антропонимична система е показател за промените в езиковото съзнание на българина, включени в отношенията общество – личност – език. И не само това. Тя е показател за езиковите стереотипи на българина, за промените в семантиката на имената, тъй като отразява влиянието на бита и културата върху езиковото съзнание на българите. Освен това е и индикатор за особеностите в съзнанието и светоусещането на младите българи, които не са обременени от реалиите, идеологемите и религиозните табути. Следователно личното име *Мартин* в (съвременната си употреба) се включва в субординацията на пожелателните имена в българската антропонимична система с емоционален заряд и вътрешен смисъл, свързан с м. март, с пролетта, „бог на пролетта и лятото”, съдържащ символиката ‘да бъде красив като пролетта’, да носи новото, да бъде реформатор с добри идеи’ и пр. Не е изключено при заемането на личното име *Мартин* от латински език да се има предвид и значението ‘смелост, храброст’, тъй като се преплитат различни исторически тенденции, от една страна бог *Марс*, а от друга страна, календарен светия *Мартин*, което създава известни затруднения у изследователя.

Умалително-гальовните имена много често се придружават с чувства на обич, нежност, гальовност, привързаност и пр. Поради това началните лични имена се видоизменят. Понякога това става чрез специални наставки, които са носители и на различни експресивно-емоционални значения. За личното име *Мартин*, както се знае, такава наставка е -чо, *Мартинчо*, напр., такава е и личното име на един от героите на Елин Пелин. Съвременната употреба обаче постепенно налага използването на умалително-гальовното име *Мърти*. Предпочитанието към *Мърти* намира обяснение в няколко направления: а) близост по звуков състав до първоначалната (изходната) форма *Märtis*, б) елиптичната употреба е в съгласие с постоянно действащия езиков закон за икономия и в) благозвучност и изразителност.

По мъжкото лично име *Мартин* се образува женското лично име

Мартина, а по всяка вероятност и *Марчела*, така също и фамилните имена *Мартинов*, *Мартински*, местните имена *Мартен*, *Мартиново*. Ето и някои от личните и фамилни имена, намерили своето място, в енциклопедичната литература: *Мартин* Лутер, ам. свещеник и борец за граждански права, *Мартин* Идън, Х. *Марти*, куб. революционер, поет и белетрист, Л. *Мартинов*, рус. поет, Х. *Мартинсон*, шведски. поет и белетрист, Б. *Мартину*, чеш. композитор, Ю. *Мартов*, рус. революционер, Ем. *Мартон*, фр. физикогеограф, И. *Мартос*, рус. скулптор и др.

В заключение ще отбележим, че личните имена показват живия творчески поглед на българина към значението и формата им. С тях той отразява отношението към децата си. Следователно, предпочитанието да се кръщават новородените момченца с името *Мартин* могат да се търсят в няколко насоки. От една страна, името е оригинално и непохабено от дълга употреба, от друга страна, името е изразително и благозвучно, а от трета страна, името надхвърля българската именна система.

ЛИТЕРАТУРА

- Българска енциклопедия. С., 2003.
Български етимологичен речник. Т. III. С., 1986.
Вакарелски, Хр. Етнография на България. С. 1977.
Вайганд, Г. Българските собствени имена. Произход и значения. С., 1926.
Войнов, М., Ал. Милев. Латинско-български речник. С., 1937.
Геров, Н. Речник на българския език. Т. 1-9. С., 1977/1978.
Грушко, Е., Ю. Медведев. Словарь имён. Н. Новгород, 1997.
Заимов, Й. Български именник. С., 1994.
Илчев, Ст. Речник на личните и фамилни имена у българите. С., 1969.
Кирило-методиевска енциклопедия. Т. 2. С., 1995.
Ковачев, Н. Българска ономастика. С., 1987.
Ковачев, Н. Честотно-гълковен речник на личните имена у българите. С., 1987.
Ковачев, Н. Честотно-etimологичен речник на личните имена в съвременната българска антропонимия. В. Търново., 1995.
Николаева, Р., Р. Константинова. Кратка енциклопедия на личните имена. С., 1997.
Старобългарски речник. Т. I. С., 1999.